

Samen onveiligheid te lijf?

Lokale burgerinitiatieven inzake criminaliteit en onveiligheid

TINNEKE DEGRAEUWE*

Abstract

‘Werken aan veiligheid’ is lang niet meer enkel een taak van politie en overheid. Steeds meer burgers nemen zelf maatregelen tegen criminaliteit en onveiligheid, ondermeer door het opstarten van of participeren in lokale burgerinitiatieven. Dit artikel belicht enkele van deze initiatieven. Na een korte inleiding, waarin de meer actieve rol van de burger in de veiligheidszorg wordt gekaderd, worden de resultaten weergegeven van een multiple casestudy naar drie lokale burgerinitiatieven. Dit onderzoek kwam voort uit interesse in de wijze waarop lokale criminaliteits- en onveiligheidsproblemen worden ervaren, geïnterpreteerd en verklaard door buurtbewoners en hoe ze met een burgerinitiatief een antwoord trachten te formuleren op deze problemen.

Kernwoorden: burgerinitiatief, criminaliteitspreventie, veiligheidsbeleving, buurt, casestudy.

1. INLEIDING

Het veiligheidslandschap heeft in de loop van de laatste decennia grondige wijzigingen ondergaan. Opvallend hierbij is de opkomst van nieuwe partijen in de veiligheidszorg en, parallel hieraan, het relatief afnemende belang van de staat. Naast andere partijen treedt de burger op de voorgrond als actieve actor in de zorg voor veiligheid, ondermeer door het ontwikkelen van en participeren in burgerinitiatieven. Niettegenstaande ook vroeger burgers betrokken waren bij bepaalde veiligheidsinitiatieven, kan de meer recente trend tot burgermobilisatie rond veiligheid niet los worden beschouwd van meer hedendaagse ontwikkelingen.

Enerzijds vormen deze collectieve reacties een antwoord op de toename aan geregistreerde criminaliteit waarmee niet enkel bewoners van gemarginaliseerde stedelijke buurten, maar in toenemende mate ook bewoners van klein-stedelijke en rurale buurten worden geconfronteerd. Deze ervaringen, de mediaberichtgeving over criminaliteit, maar ook de perceptie dat de overheid de criminaliteitsontwikkelingen niet (meer) onder controle heeft, zorgen bij de bevolking voor een grote bezorgdheid. Criminaliteit wordt ervaren als een risico waarmee mensen, in de dagelijkse setting van hun leven, moeten omgaan. Vanuit een zekere onvrede over de dienstverlening van de politie gaan burgers op zoek naar alternatieven om in hun veiligheidsnoden te voorzien.

Anderzijds mogen burgerinitiatieven niet los gezien worden van de beleidsstrategie waarbij de overheid, vanuit een erkenning van de eigen limieten, andere partijen zoals burgers, het maatschappelijk middenveld en bedrijven aanspreekt op hun rol bij het terugdringen van criminaliteit en onveiligheid (Garland, 2001). Binnen deze responsa-

* Tinneke Degraeuwe is voormalig doctorassistent, vakgroep Strafrecht en Criminologie, UGent en is thans verbonden als coördinator bij Udenspel vzw (huistaakbegeleidingsproject).

biliseringsstrategie verschijnt de buurt als dé plaats bij uitstek die 'geactiveerd' kan worden. Buurtbewoners worden opgeroepen om hun medeverantwoordelijkheid op te nemen voor het veilig houden van hun leefomgeving, en uitgenodigd om samenwerkingsverbanden af te sluiten met de politie en de overheid in het kader van de buurtinformatienetwerken.

2. EEN CASESTUDY NAAR DRIE LOKALE BURGERINITIATIEVEN

Criminologische studies naar lokale burgerinitiatieven handelen voornamelijk over Neighbourhood Watch en gelijkaardige vormen van initiatieven, die zich grotendeels kenmerken door de participatie van burgers in programma's opgezet door de overheid of daaraan gelieerde instituties (bijvoorbeeld Husain, 1998; Bennett, 1990; Garofalo & McLeod, 1989; Gelders e.a., 2008). Zo worden participanten van een Neighbourhood Watch of een buurtinformatienetwerk nogal eens omschreven als de 'ogen en oren' van de politie.

In deze bijdrage worden de resultaten voorgesteld van een doctoraatsonderzoek naar lokale burgerinitiatieven waarbij ook aandacht wordt geschonken aan initiatieven die niet, of minder expliciet, kaderen binnen de werking van de politie (Degraeuwe, 2008). In navolging van Podolefsky en Dubow (1981) werd een ruime en open definitie van een burgerinitiatief gehanteerd, m.n.:

'an initiative in which a group of unrelated individuals join together to undertake an activity which they perceive as doing something about crime' (Podolefsky en Dubow, 1981, p. 32).

Op basis van een exploratief onderzoek naar lokale collectieve reacties tegen criminaliteit en onveiligheid ontwikkelden Podolefsky en Dubow (1981) een conceptueel model dat inzicht biedt in variaties tussen burgerinitiatieven. Zij stellen dat collectieve reacties geen enkelvoudige weerspiegeling zijn van criminaliteitsgerelateerde bezorgdheden, angsten of slachtofferschap, maar dat ook gekeken moet worden naar de lokale, sociaal-culturele context waarin burgermobilisatie plaatsvindt.

Voorgesteld onderzoek richt zich tot burgerinitiatieven die georganiseerd worden door burgers in hun functie als buurtbewoner, en laat daarmee initiatieven die georganiseerd worden door handelaars, zoals de buurtinformatienetwerken voor zelfstandigen (BIN-Z), buiten beschouwing. De doelstelling lag voornamelijk in het achterhalen hoe criminaliteits- en onveiligheidsontwikkelingen zich openbaren en betekenis krijgen in de lokale context van (woon)buurten, en hoe buurtbewoners op collectieve wijze omgaan met deze ontwikkelingen. Deze studie sluit daarmee aan bij een meer microscopische benadering van de empirische realiteit van criminaliteitservaringen en -percepties, en van de wijze waarop (collectieve) reacties tegen criminaliteit en onveiligheid worden geconstrueerd in lokale contexten (Girling, Loader & Sparks, 2000).

Omwille van de interesse voor de contextuele condities van burgerinitiatieven werd gekozen voor een casestudy als onderzoeksstrategie (Creswell, 1998). Eveneens werden initiatieven geselecteerd uit woonbuurten met een uiteenlopende sociaaleconomisch profiel, dit vanuit de hypothese dat criminaliteit, en de collectieve reacties hiertegen, verschillen naargelang de maatschappelijke positie van de buurt en haar bewoners.

Tijdens het onderzoeksproces werd gebruik gemaakt van *sensitizing concepts* (Blumer, 1954 in: Kelle, 2005), voorlopige, open, en tentatieve concepten van waaruit naar de empirische gegevens werd gekeken. Voor deze attenderende begrippen werd teruggegrepen naar de door Podolefsky en Dubow (1981) ontwikkelde concepten 'inclinatie' en 'capaciteit'.

Het concept 'inclinatie' omschrijven Podolefsky en Dubow als de motivatie om in groep te reageren op criminaliteits- en onveiligheidsontwikkelingen. Deze motivatie brengen ze in verband met de veiligheidsbeleving en -eisen van de betrokken buurtbewoners en hun ervaringen en percepties over de oorzaken van criminaliteit en onveiligheid. Aanvullend refereert dit concept naar de voorkeur die de betrokkenen hebben over het type van collectieve actie. Vermits buurtbewoners ook in staat moeten zijn om hun intenties te concretiseren, spreken Podolefsky en Dubow over 'capaciteit' als een interveniërende factor tussen 'inclinatie' enerzijds en de uiteindelijke ontwikkeling van het burgerinitiatief anderzijds. Net zoals Skogan (1981) hebben Podolefsky en Dubow daarmee aandacht voor sociaalstructurele factoren die de mogelijkheden tot collectieve actie kunnen beperken of vergroten.

Voor de dataverzameling en -productie werden verschillende methoden aangewend. Aan de hand van topicinterviews werden in 2006 een 100-tal personen bevestigd, voornamelijk bewoners van de drie woonbuurten die in het onderzochte burgerinitiatief participeren, ongeveer 30 mensen per initiatief, maar tevens personen die door hun functie bij het initiatief waren betrokken. Nadat alle getranscribeerde interviews per case, of initiatief, met gebruik van het computerprogramma NVivo werden geanalyseerd, volgde een cross-case analyse. Eveneens werden allerlei geschreven communicatiemiddelen zoals officiële statistieken, vergaderverslagen, folders,... maar ook niet geschreven bronnen (vb. bepaalde televisie-uitzendingen) geanalyseerd. Vooral criminaliteitsstatistieken en resultaten uit bevolkingsenquêtes, maar ook krantenartikels vormden, ondanks hun beperkingen, waardevolle databronnen. Indien de gelegenheid zich aanbood, werden relevante activiteiten of vergaderingen bijgewoond.

3. DE ONDERZOCHE BURGERINITIATIEVEN EN HUN SETTINGS

3.1 Private bewaking in Sint-Martens-Latem

De dreven en lanen rond het golfterrein van de 'Royal Latem Golf Club' in Sint-Martens-Latem vormen de setting van het eerste onderzochte burgerinitiatief. Deze residentiële gemeente ten zuidwesten van Gent is niet enkel gekend als kunstenaarsdorp en om zijn natuurschoon, maar ook traditiegetrouw als één van de rijkste gemeenten van België. Aangetrokken door de rust en het groen hebben er zich heel wat welgestelde ondernemers en managers gevestigd die gerekend kunnen worden tot de maatschappelijke elite. Gezien de lage gemeentebelastingen biedt Sint-Martens-Latem als fiscaal paradijs deze grootverdieners de mogelijkheid om hun kapitaal te laten renderen.

Sinds 2003 doen een zeventigtal omwonenden van de Latemse golf beroep op een bewakingsonderneming. Er opereren twee bewakingsondernemingen die stellen 's nachts permanent in de buurt aanwezig te zijn. Voor een bedrag van ongeveer 125 euro per maand voeren bewakingsagenten elke nacht twee controles uit aan de woning van de deelnemende bewoners. Eveneens kunnen deze bewoners begeleiding vragen van

een bewakingsagent bij het thuiskomen of verlaten van de woning of bij onraad. Sommige bewoners hebben ook een aanvullend contract voor twijfelopheffing na alarm.

3.2 Een buurtinformatienetwerk in de Liedermeerswijk

In het noorden van Merelbeke, dicht bij de Gentse deelgemeente Ledeberg, ligt de Liedermeerswijk. Deze wijk werd pas aangelegd in de tweede helft van de jaren '90. Bijna alle huizen werden gezet door eenzelfde bouwbedrijf via de zogenaamde sleutel-op-de-deur-formule. Deze woningbouwfirmas richtte zich daarmee voornamelijk op een middenklasse publiek. De nieuwe verkaveling vormt een aantrekkingskracht voor voornamelijk jonge mensen die in de Liedermeerswijk een gezin willen opbouwen. Niet alleen de woningen vormen een architectonisch gelijkvormig beeld, ook wat samenstelling van de huishoudens en leefstijlen betreft, kan de buurt omschreven worden als vrij homogeen.

In 1999, wanneer de wijk nog volop in opbouw is, richtten de bewoners er, naar aanleiding van inbraken en diefstallen van bouwmaterialen, een buurtinformatienetwerk op. Met dit gratis initiatief wil men de sociale controle bevorderen, de subjectieve veiligheid verbeteren, en de preventiegedachte verspreiden. Bewoners worden gemotiveerd om bij de vaststelling van abnormale feiten, personen,... dadelijk contact op te nemen met de lokale politie. Als de politie dit nodig acht, kunnen de aangesloten leden telefonisch verwittigd worden via de coördinator van het buurtinformatienetwerk. Bij activering van het netwerk worden participanten gevraagd om extra waakzaam te zijn en hun lichten te laten branden in de hoop dat potentiële daders hierdoor worden afgeschrikt. Sinds 2003 krijgen bewoners van de lokale politie een tweemaandelijks blaadje 'BIN-info' waarin feedback wordt gegeven over de BIN-berichten, aangevuld met tips om criminaliteit te voorkomen. Ongeveer 4/5e van de huishoudens in de Liedermeerswijk is aangesloten bij het buurtinformatienetwerk.

3.3 Bewonersinitiatieven in Nieuw Gent

De dichtbevolkte woonwijk Nieuw Gent ligt aan de zuidelijke rand van Gent. Een reeks van monofunctionele hoogbouwcomplexen, quasi allen in beheer bij eenzelfde sociale huisvestingsmaatschappij, vormt de ruggengraat van de wijk. Er wonen relatief veel langdurige werklozen, OCMW-gerechtigden en etnisch-culturele minderheden die, gezien het beperkte aanbod aan goedkope woonmogelijkheden in de private huursector, vaak noodgedwongen een toevlucht hebben gezocht in Nieuw Gent. Vooral in de appartementsblokken met studio's doet zich een concentratie voor aan armoede, maatschappelijke achterstelling en vereenzaming. Nieuw Gent, en vooral de woontorens kregen het imago van 'probleemgebied' van Gent.

Ondanks verschillende pogingen van enkele bewoners en duidelijke problemen van achterstelling en verval in de woonblokken, slagen bewoners er niet in zich te organiseren om gezamenlijk de leefbaarheid van hun woonomgeving te verbeteren. Daar komt verandering in wanneer het opbouwwerk, gefinancierd door het samenlevings- en veiligheidscontract, eind jaren '90 verscheidene vergaderingen belegt waarbij bewoners de mogelijkheid wordt geboden om de problemen, maar tevens de gewenste situatie en de probleemoplossers te benoemen. Deze bewonersmobilisatie en -analyse resulteren in een 'plan van aanpak' dat de aanvang vormt van tal van initiatieven. Zo worden onder andere, met medewerking van diverse diensten en organisaties, dief-

stalveilige fietsstallingen geplaatst, wordt het omgevingsgroen heraangelegd en krijgt de wijk een speelpleintje voor de kleinste kinderen en een sportterrein voor de jongeren. Speerpunt van de nieuwe, positieve dynamiek is het 'slotenplan', een geheel van technische en sociale maatregelen om de veiligheid in drie appartementsgebouwen te verhogen.

4. LOKALE ERVARINGEN, INTERPRETATIES EN BETEKENISSEN VAN CRIMINALITEIT EN ONVEILIGHEID

4.1 Private bewaking in Sint-Martens-Latem

De concrete aanleiding voor het burgerinitiatief in Sint-Martens-Latem vormde een poging tot homejacking bij één van de latere initiatiefnemers. Zwaar getraumatiseerd door dit voorval schakelde deze bewoner een bewakingsagent in. Samen met nog enkele andere gevictimiseerde bewoners ontstond de opvatting dat het organiseren van permanente nachtpatrouilles, in samenwerking met een professionele bewakingsonderneming, een oplossing kon bieden voor de inbraken en car- en homejackings. Enkele bewoners, die voordien nauwelijks van elkaar wisten dat ze burens waren, verenigden zich in een comité om hun voornemen uit te werken. Om samen de kostprijs te drukken mobiliseerden ze de omwonende via briefwisseling en een informatievergadering. Ze werden daarin bijgestaan door twee bewakingsondernemingen die intensieve wervingscampagnes organiseerden om bewoners te contracteren.

Veel van de bewoners die op dit aanbod ingingen, werden eerder eveneens het slachtoffer van een (poging tot) inbraak, een garagediefstal of een car- of homejacking. Wanneer deze bewoners praatten over deze victimisaties, dan is het duidelijk dat niet zozeer het financiële verlies, dan wel het verlies van een gevoel van veiligheid gepercipieerd werd als het belangrijkste gevolg van wat ze hadden meegemaakt. Materiële zaken, zo werd gesteld, zijn vervangbaar. Bovendien bleken de gestolen wagens vaak goed verzekerd of waren het bedrijfswagens.

De inbraken en carjackings worden door de betrokken bewoners in de eerste plaats geïnterpreteerd als een bewijs van het falen van de politie. Ze stellen dat de politie niet bij machte is om hen de nodige veiligheid te garanderen. Deze interpretatie van criminaliteit heeft echter niet zozeer te maken met de concrete werking en het politioneel optreden van de lokale politiedienst, dan wel met de politie als instituut van de overheid, en bij uitbreiding met de staat in het algemeen. Deze perceptie van een 'falende overheid' wordt bekrachtigd vanuit een sterk ideologisch geloof in de vrije markt voor het leveren van goederen en diensten, waaronder veiligheid.

*“Maar ik denk dat de overheid dat probleem niet zal oplossen. Ik denk dat, zoals altijd, de overheid het probleem niet zal oplossen. Dat de privé het probleem zal oplossen.”
(bewoner Sint-Martens-Latem)*

Veiligheid wordt beschouwd als een product dat evengoed, zoniet beter, kan geleverd worden door de private markt. De publieke politie is immers gericht op het algemeen belang en kan hen niet de specifieke service verlenen die wordt aangeboden door de veiligheidsondernemingen. Op de veiligheidsmarkt kunnen ze als betalende klanten kiezen voor die bewakingsonderneming die tegemoet komt aan hun privaat gedefini-

eerde noden (*value for money*). Men bewondert de ‘*crime-fighter*’-mentaliteit van de bewakingsagent, in tegenstelling tot de lokale agent die volgens de bevroegden zoveel mogelijk risico’s wil ontwijken en bang is voor de confrontatie met daders. Bewakingsagenten zijn volgens de bewoners goedkoper, gemakkelijker aanspreekbaar en misschien ook gedienstiger in vergelijking met een agent van de reguliere politie.

De interpretatie van de lokale criminaliteits- en onveiligheidsproblemen én de beslissing om de private markt aan te spreken om de private veiligheidsbehoeften te bevredigen, zijn aldus ideologisch gemotiveerd door het geloof in de markt en het wantrouwen ten aanzien van de overheid. Alsdusdanig maakt het inschakelen van bewakingsondernemingen deel uit van een meer algemene trend waarbij welstellenden in toenemende mate hun toevlucht zoeken tot geprivatiseerde oplossingen (vb. m.b.t. pensioenen, private gezondheidszorg,...). De vergrote onafhankelijkheid ten opzichte van publieke diensten en de overheid maakt hen ook minder bereid om financieel bij te dragen tot een beleid ten dienste van het algemeen belang.

“Ja, dat is een logisch gevolg die in onze genen zit, hé. Als het niet van de overheid komt, dan gaan we het zelf doen. Als de overheid niet meer zal zorgen voor ons pensioen, dan zullen we allemaal zelf gaan sparen voor ons pensioen zeker? En met veiligheid is dat hetzelfde. Dus als het er niet is, dan pfff, gaan we het zelf in handen pakken, zeker?” (bewoner Sint-Martens-Latem)

4.2 Een buurtinformatienetwerk in de Liedermeerswijk

Om te verduidelijken wat de impact was van de inbraken en diefstallen op de bewoners van de Liedermeerswijk, is het noodzakelijk om eerst terug te gaan naar de periode toen de wijk nog volop in aanbouw was. Het was een periode waar niet enkel de woningen van de nieuwe verkaveling pril waren, maar ook de contacten die de bewoners met elkaar aangingen. Iedereen was op dat moment aan het bouwen en het gevoel van samen pionier te zijn op onontgonnen terrein, versterkte het smeden van nieuwe banden tussen de bewoners. Al vrij snel wilden enkele bewoners de sociale contacten bestendigen door de oprichting van een buurtcomité met als motto ‘*onze wijk, toffe wijk*’. Niettegenstaande dit comité oorspronkelijk ontstaan was als een feestcomité, profileerde het zich geleidelijk meer als een belangenorganisatie door het organiseren van activiteiten die gericht waren op het vergroten van de levenskwaliteit in de buurt.

Het is in dezelfde periode dat verscheidene huizen het nachtelijk bezoek kregen van inbrekers en er geregeld bouwmaterialen verdwenen. Zowel de materiële als de emotionele gevolgen van deze delicten voor de slachtoffers waren heel divers. Het is echter niet zozeer het individueel slachtofferschap, dan wel de collectieve beleving van de criminaliteitsontwikkelingen die de aanzet vormde tot het oprichten van een buurtinformatienetwerk. De lokale criminaliteitsontwikkelingen beroerden immers niet enkel de directe slachtoffers. Menige tijd vormden de inbraken en diefstallen het gespreksonderwerp in de buurt waarbij de slachtofferervaringen via informele contacten onder de bewoners werden uitgewisseld. Omwille van de grote samenhang werd het slachtofferschap een soort van gedeelde ervaring in de recente geschiedenis van de wijk. Dat de bewoners zich bovendien gemakkelijk konden identificeren met de slachtoffers, intensifieerde de collectieve beleving van de criminaliteitsontwikkelingen in hun buurt.

De inbraken en diefstallen verstoorden de droom van de bewoners die in de Liedermeerswijk dachten orde en rust te hebben gevonden. De diefstalgevoeligheid van de Liedermeerswijk contrasteerde in belangrijke mate met het aspiratiebeeld dat de bewoners hadden van hun nieuwe woonomgeving. Deze problemen had men niet verwacht of ingecalculeerd.

“Wij komen uit een sociale woonwijk [Nieuw Gent], wij zijn daar nooit iets tegengekomen. [...] En dan zijn we hier komen wonen, en hier zijn we zo’n grote [bloem]pot kwijtgeraakt. Maar die staan nu allemaal vast geboord in de grond. Anders verdwijnt dat hier. Dat zijn er die ’s nachts langsrijden en die dat meenemen, zeker? Ik weet dat niet. Maar in die woonwijk hadden we het nooit. Daar zou je het verwacht hebben, en daar hebben wij nooit iets meegemaakt.” (bewoner Liedermeerswijk)

De lokale criminaliteitsproblemen, die aanleiding geven tot de oprichting van het buurtinformatienetwerk, vormden een belangrijke confrontatie met de economische en culturele aspiraties van de bewoners en een inbreuk op het beeld dat ze hebben van hun woonomgeving als een veilige buitenwijk (*safe haven*). De criminaliteitsontwikkelingen scherpen niet enkel de nood om de buurt te verdedigen, maar geven ook aanleiding tot het (althans tijdelijk) versterken van de solidariteit tussen de bewoners. Participeren aan het buurtinformatienetwerk wordt beschouwd als een manier om zich solidair te tonen met de bewoners die reeds het slachtoffer werden van inbraak, als een manier om blijk te geven van hun betrokkenheid bij de buurt.

“Het is ten slotte niet voor u alleen hé. Het is voor iedereen hé.” (bewoner Liedermeerswijk)

De collectieve reacties in de Liedermeerswijk kunnen bijgevolg beschouwd worden als pogingen van de bewoners om zichzelf, hun eigendom en hun gedeelde identiteit en belangen te verdedigen.

Het is opvallend dat de deelnemers van het buurtinformatienetwerk de lokale criminaliteits- en onveiligheidsontwikkelingen, in tegenstelling tot de bewoners van Sint-Martens-Latem, niet interpreteren in termen van een falend politieapparaat. Ze vinden immers dat de politie op een correcte manier heeft gereageerd op de criminaliteitsontwikkelingen. Anderzijds zijn ze van mening dat de politie alleen hen geen veiligheid kan garanderen. Politieel toezicht is immers onvermijdelijk beperkt. De bewoners realiseren zich dat ze ook zelf moeten instaan voor de veiligheid van hun buurt en hebben vertrouwen in hun medebewoners met betrekking tot het realiseren van bijkomend toezicht.

“Om als het ware mekaar te helpen de wijk beter te observeren, is zo een BIN-netwerk nuttig. We beseffen dat de politie niet overal tegelijk kan zijn. En het is goed dat de burgers zelf hun ogen open houden. [...] Dat BIN-netwerk is ontstaan uit het gevoel dat de politie het alleen niet zal kunnen keren, dat de burgers moeten meewerken.” (bewoner Liedermeerswijk)

Het creëren of handhaven van veiligheid percipiëren de bevraagde bewoners in termen van coproductiviteit. Ze betrouwen op de politie voor een klantgerichte dienstverlening maar zijn anderzijds ook actief betrokken in de productie van veiligheid, ondermeer

door het uitoefenen van toezicht en door het treffen van al dan niet technopreventieve maatregelen. Overeenstemming in perspectieven tussen bewoners en politie met betrekking tot de criminaliteits- en onveiligheidsproblemen én met betrekking tot de oplossingen van deze problemen, gefundeerd in gedeelde waarden en ideologische uitgangspunten, draagt bij tot een grote bereidheid om politieel ontwikkelde preventiestrategieën, zoals het buurtinformatienetwerk, te aanvaarden. Een buurtinformatienetwerk beschouwen de bevroagden als een goed initiatief om de gedeelde verantwoordelijkheid inzake veiligheid gestalte te geven.

4.3 Bewonersinitiatieven in Nieuw Gent

De problemen waar de bewoners van Nieuw Gent mee te kampen hadden (en hebben), waren niet gering. Bewoners klaagden over diefstallen en vernielingen. Er waren ook relatief veel burentwisten. Het vele zwerfvuil en de slechte bouwkwaliteit van de woonblokken gaven de wijk haar vervallen en desolate karakter.

De bewoners van Nieuw Gent uitten vooral hun bezorgdheid over het verval van de woonomgeving, de onveiligheid en de toenemende sociale uitsluiting. De verhalen van de bewoners getuigden van een ruime waaier aan problemen, waar criminaliteit en onveiligheid slechts deel van uitmaakten. Voornamelijk de werkloosheid en de armoede in de buurt baarden hen zorgen. Men kan stellen dat, juist omwille van de overvloed aan andere acuut ervaren buurtproblemen, criminaliteit niet op de eerste plaats stond van hun bekommernissen.

De rommel op straat, de kapotte toegangsdeuren van de woonblokken,... vormden niet enkel het meest zichtbare onderwerp van de ergernissen van de bewoners, ze stonden voor veel bewoners ook symbool voor de gebrekkige staat van het onderhoud en de algemene toestand van verwaarlozing.

De bewoners weigerden deze problemen enkel en alleen toe te schrijven aan medebewoners. Hun ergernissen over heel concrete buurtproblemen gingen gepaard met een algemeen gevoel van onbehagen dat voortvloeide uit de perceptie dat er weinig gebeurde om de bestaande problemen aan te pakken. De bewoners vonden dat verschillende diensten de lokale problemen al te gemakkelijk beschouwden als evident en onvermijdelijk. In de eerste plaats hadden ze het dan over de sociale huisvestingsmaatschappij, maar ook over het wijkcommissariaat Nieuw Gent dat omschreven werd als het 'Siberië van de politie'.

"De perceptie van die wijkagent over hun cliënteel: 'en het is hier niet te doen, en ze breken alles af'. [...] Maar de perceptie van die twee groepen over hetzelfde thema eigenlijk, de politiewerking in de wijk, is compleet anders. De ene [wijkagent] zei 'het is niet te doen' en de andere [bewoners] zei 'ja, ze doen niks, er is niks. Er is een stamelende wijkagent die meer ziek is dan iets anders.'" (opbouwwerker Nieuw Gent)

Volgens de bewoners had er zich bij verscheidene diensten een zeker fatalisme genesteld waardoor het verval in en rond de woonblokken onontkoombare eigenschappen leken te zijn geworden en oplossingen uitbleven. Het ongenoegen van bewoners, dat zich soms ook vertaalde in onveiligheidsgevoelens, mag bijgevolg niet louter beschouwd worden als een rechtstreeks gevolg van het sociaal en fysisch verval van de

woonblokken en de wijk Nieuw Gent, maar dient geplaatst te worden binnen het gevoel dat ze door verscheidene diensten en de overheid aan hun lot werden overgelaten. Het gevoel dat niemand iets voor hen deed, zorgde voor een verdere verbrokkeling van het reeds precare vertrouwen in deze instanties.

“Mijn vrouw heeft dat [bewoners die zakken met huisvuil uit hun raam naar beneden gooien] gaan zeggen, maar weet ge dan wat ge vroeger kreeg als antwoord? ‘Wat kunnen wij daaraan doen?’ Maar wij leven hier hé. Zij hebben om 4 uur gedaan met werken en kunnen naar huis hé. [...] Wat krijgt ge dan als antwoord? ‘We zullen het noteren, we zullen eens een brief schrijven’. Maar daar zijt ge niets mee, ik kan ook 100 brieven schrijven, maar als daar geen gevolg wordt aan gegeven, je m’en fou, dat is juist hé. En wat zegt den een tegen den ander? Als gij dat moogt, mag ik dat ook hé.” (bewoner Nieuw Gent)

De lokale criminaliteits- en veiligheidsproblemen werden door de bevroagden aldus geïnterpreteerd als een bevestiging en bekrachtiging van algemene achterstelling en beleidsverwaarlozing, en als een bewijs dat ze door verscheidene instanties en diensten aan hun lot worden overgelaten. Het aanpakken van de problemen van vandalisme, diefstallen en samenlevingsproblemen vormt voor de bewoners dan ook een manier om de institutionele en politieke verwaarlozing van hun wijk aan de kaak te stellen en meer positieve beleidsaandacht te bewerkstelligen. Met hun initiatieven willen ze de negatieve status van de buurt en haar bewoners ombuigen. Ze willen, in samenwerking met het opbouwwerk, die diensten responsabiliseren die volgens hen tot dusver hebben gefaald in het garanderen van een veilige en leefbare woonomgeving. Hierbij is de lokale politie slechts één van de actoren die kan bijdragen tot het beperken van de problemen.

5. VERKLARINGEN VAN DE LOKALE CRIMINALITEITS- EN ONVEILIGHEIDSPROBLEMEN

Ter verklaring van de lokale criminaliteits- en onveiligheidsproblemen wijzen de bewoners die beroep doen op een bewakingsonderneming naar de geringe politieke aanwezigheid, maar ook naar de naam en faam van Sint-Martens-Latem als rijke gemeente en haar geografische ligging.

“De vluchtwegen zijn gemakkelijk, politie onbestaand en je weet dat er veel mensen wonen met veel geld.” (bewoner Sint-Martens-Latem)

De bevroagden stellen dat de aanwezigheid van riante villa's, luxewagens en exclusieve winkels een aantrekkingskracht uitoefent op inbrekers en home- en carjackers. Ook de ligging van Sint-Martens-Latem aan knooppunten van belangrijke verkeersassen, vormt volgens de bewoners een verklaring van de criminaliteits- en veiligheidsproblemen. Tot slot brengen de bevroagden de problemen in verband met het falen van individuele technopreventieve maatregelen. De vaak geavanceerde technopreventieve maatregelen die de bewoners hadden getroffen, bleken geen garantie te bieden tegen de specifieke criminaliteitstypes waarmee men werd geconfronteerd. De modus operandi, waarbij contact met het slachtoffer niet wordt gemeden, is een gevolg van de geperfectioneerde alarm- en beveiligingssystemen van de luxewagens. Het zijn deze dure wagens waar volgens de bewoners voornamelijk Oost-Europese, goed georganiseerde en uiterst mobiele dievenbendes op uit zijn.

“Ik denk dat dat de tol is die we betalen voor onze extra vrijheid die we binnen Europa hebben en die we ook nodig hebben. En voor het feit dat we hier in een uitzonderlijk luxe leven, terwijl men daar eigenlijk veel minder heeft. Ik ben daar vrij gelaten in. Maar als je niet afschermt wat je hebt, moet je ertegen kunnen dat ze het komen pakken, hé. Zo is dat, hé. Ik vind dat we het niet afschermen. Ik denk niet dat daar veel aan gebeurt.” (bewoner Sint-Martens-Latem)

Gelijkaardige verklaringen zijn terug te vinden bij de bevroagden uit de Liedermeerswijk. Zij verklaren de lokale criminaliteits- en onveiligheidsproblemen voornamelijk door te wijzen naar de geografische ligging van de Liedermeerswijk en de afwezigheid van individuele preventieve maatregelen. De bevroagde bewoners zijn van mening dat de wijk extra gevoelig is voor inbraken omwille van haar ligging dicht bij de grens van Gent en de nabijheid van belangrijke verkeersknooppunten. Daders konden volgens hen ook ongestoord hun gang gaan omdat in de nieuwe verkaveling er nog geen afsluitingen aanwezig waren en slechts weinig bewoners maatregelen hadden getroffen ter beveiliging van hun woning. De standaardsloten die de woningbouwfirma had geplaatst, waren volgens de bevroagden zeer inbraakgevoelig.

“Op het moment dat er een nieuwe wijk is, mensen zijn nog bezig met alle andere prioriteiten behalve beveiligen, en daar profiteren ze van hé. [...] Want dan, uw budget hé, dat gaat naar de inrichting. Dat gaat niet in de eerste plaats naar de beveiliging.” (bewoner Liedermeerswijk)

De percepties van de participanten over de oorzaken van criminaliteit verwijzen naar het bestaan van mogelijkheden of opportuniteiten tot het plegen van criminaliteit. Deze gepercipieerde etiologie vindt zijn weerspiegeling in de strategieën die de betrokken bewoners voorop stellen. Zowel het verhogen van de inspanning die het plegen van criminaliteit met zich meebrengt voor de daders, als het verhogen van de pakkans worden door de bevroagden beschouwd als realistische strategieën om de lokale criminaliteits- en onveiligheidsproblemen te beheersen.

Zo treffen zowel de bewoners van Sint-Martens-Latem als de bewoners van de Liedermeerswijk tal van protectieve maatregelen, al zijn er verschillen in de mate waarin ze gebruik maken van geavanceerde technologieën en aldus in de kostprijs van de maatregelen.

“Ik heb een flatscreen naast mijn bed, waar al de beelden van al mijn camera's op geprojecteerd staan en je ligt daar in het begin toch echt naar te kijken.” (bewoner Sint-Martens-Latem)

Tevens willen de participanten van beide burgerinitiatieven de controle en het toezicht in hun buurt aanscherpen. Er is echter een belangrijk onderscheid tussen deze initiatieven in de manier waarop men dit toezicht wil realiseren. Vooral de verwachtingen die de bewoners hebben van hun woonbuurt en de waarde die men hecht aan privacy enerzijds of sociale controle anderzijds bleken bepalende factoren te zijn bij de wijze waarop men de verhoogde controle wil invullen.

Het verscherpen van het natuurlijk toezicht staat centraal bij het buurtinformatienetwerk. De bewoners zijn hiertoe bereid omdat, zoals eerder gesteld, de buurt voor hen een sociale functie vervult. Zij appreciëren het als burens een oogje in het zeil houden.

“Als ge weg zijt, er is toch altijd iemand. De burens ook, de ene kijkt bij de andere, de bussen worden geleegd, de rolluiken worden naar omhoog en naar beneden gedaan. Onze buurvrouw komt dan voor vanalles en nog wat.” (bewoner Liedermeerswijk)

De bevraagde bewoners van Sint-Martens-Latem hechten veel minder belang aan informeel sociaal contact met burens. Hun sociaal leven speelt zich niet af op buurtniveau, maar via zelf gekozen netwerken en clubs. De buurt vervult voor hen louter een woonfunctie, een rustplaats die, in afwezigheid van gedwongen burenscontacten, verpozing kan bieden voor hun gejaagd bestaan als bedrijfsleider. Omdat privacy voor hen belangrijk is, gaat hun voorkeur uit naar het inzetten van bewakingsagenten die hen de nodige discretie kunnen verzekeren.

Dit verklaart tevens de moeilijkheden die het gemeentebestuur ondervond om in de residentiële buurten een buurtinformatienetwerk op te zetten. Aan deze netwerken wordt immers een sociale dimensie toebedeeld, en het is weinig waarschijnlijk dat mensen die weinig affiniteit hebben met de buurt en haar bewoners kiezen voor een initiatief dat zich ondermeer tot doel stelt de sociale contacten tussen buurtbewoners te versterken. De behoefte aan privacy was groter dan de behoefte aan sociale controle.

“Ik denk dat dat met elke villa-gemeente zo is. En ik vind dat ook leuk, eerlijk gezegd. Alleen al daarvoor vind ik het BIN-gedoe... Hoe wil je mensen die graag op hun eentje zitten, gaan forceren om met hun burens te praten? Ik vind niks leuker dan dat ik met mijn buur niet moet praten. Ik kan goeiedag zeggen als ik hem tegenkom, en dat hij mij niet belt om te zeggen dat zijn kat jongd heeft. Zalig, toch. [...] Het is toch niet omdat je toevallig naast die mens woont, dat je er elke dag moet naar bellen om te zeggen ‘tiens, die auto is gepasseerd.’” (bewoner Sint-Martens-Latem)

Het buurtinformatienetwerk Golfpark werd uiteindelijk toch opgericht, maar pas nadat de bewakingsondernemingen er enige tijd operationeel waren. De bewakingsondernemingen maken momenteel deel uit van het netwerk en vormen extra ‘ogen en oren’. Toch is het duidelijk dat bewoners die zich later, aanvullend, bij het buurtinformatienetwerk hebben aangesloten dit vanuit een andere motivatie doen. Ze stellen het krijgen van informatie over de lokale criminaliteit, via dit netwerk, op prijs, maar hebben weinig vertrouwen in de preventieve werking ervan.

Zowel in Sint-Martens-Latem als in de Liedermeerswijk wordt de klemtoon gelegd op het afschrikwakkend effect van de genomen maatregelen en op het verhoogd toezicht. Waakzaamheid wordt hierbij voornamelijk ingevuld door het uitkijken naar ‘verdachte personen’, ongeacht of dit controleren wordt uitgeoefend door bewakingsagenten of door de buurtbewoners zelf. Inherent aan deze initiatieven is de nood tot verdediging van de eigen buurt tegen buitenstaanders. Het afschermen van de eigen buurt kan middels straatborden die de symbolische grens van de buurt bevestigen (de BIN-borden en de plakaten van de bewakingsondernemingen), maar kan ook reële vormen aannemen, zoals blijkt uit de intentie van sommige bewoners uit Sint-Martens-Latem om de buurt fysiek af te sluiten.

Terwijl bij de participanten van de private bewaking en het buurtinformatienetwerk situationele verklaringen primeren, worden de lokale criminaliteits- en onveiligheidsproblemen door de bevrageden uit Nieuw Gent niet zelden in verband gebracht met de sociale en economische deprivatie van de buurt en de bewoners. Criminaliteit wordt met andere woorden minder beschouwd als een probleem van slachtofferschap (dat voortkomt door de aanwezigheid van gelegenheden tot het plegen van criminaliteit), maar als een probleem dat gegenereerd wordt door ruime maatschappelijke processen.

Ter illustratie kan verwezen worden naar sommige criminaliteitsproblemen waarvoor volgens de bevrageden voornamelijk jongeren uit de buurt verantwoordelijk zijn. Uit de beschrijving die de bewoners geven, blijkt een zekere gevoeligheid voor het gebrek aan bestaansmiddelen en toekomstperspectieven waarmee de jongeren worden geconfronteerd.

“Dat is een van de problemen dat crimineel gedrag creëert in de samenleving, de werkloosheid. Als je jong bent en je bent werkloos en je krijgt stel van het OCMW, dan heb je geen kans om naar cafés te gaan om er te drinken en dansen en zo. Dat kan ertoe leiden dat je drugs neemt,... de weg naar criminaliteit ligt open. In elke samenleving is armoede de kern van het probleem. Als je jong bent en je hebt ambities, ben je er ziek van. Je steelt een auto en verkoopt hem.” (bewoner Nieuw Gent)

Het is vanuit deze probleemanalyse, welke tot stand kwam onder begeleiding van de opbouwwerkers, dat de bewoners ijveren voor ondermeer een ruimte voor ontspanning en sport, en mogelijkheden tot zinvolle vrijetijdsbesteding. Ze prefereren strategieën die gericht zijn op het aanpakken van die condities die door de bewoners gepercipieerd worden als de basisoorzaken van criminaliteit. De mogelijke criminaliteitspreventieve gevolgen van de ontwikkelde initiatieven vormen voor de bewoners van Nieuw Gent echter niet de belangrijkste of enige doelstelling. Het bewerkstelligen van buurtveranderingen die een bijdrage vormen tot een betere woon- en leefomgeving, die het samenleven bevorderen en die een sociaal rechtvaardige en democratische wijkontwikkeling mogelijk maken, worden door de bewoners beschouwd als belangrijke doelstellingen zonder dat deze gerechtvaardigd dienen te worden vanuit een criminaliteitspreventief objectief.

De initiatieven zijn niet zozeer gericht op het afschermen van de buurt tegen criminele indringers, dan wel op het bewerkstelligen van buurtveranderingen. Met deze initiatieven wil men kaders scheppen die de integratie van potentiële deviante bewoners en daders kunnen bevorderen. Het nastreven van hervormingen, op gebied van huisvesting, ontspanningsmogelijkheden voor jongeren, tewerkstelling, ..., eerder dan het verdedigen van de buurt staat centraal.

“En het is wel veel verbeterd met dat jeugdhuis. Maar we hebben er wel op gehamerd, we hebben een aantal vergaderingen gehad, ook als de schepen hier geweest heeft, hebben we er wel op gehamerd dat er hier wel nood was aan een jeugdhuis. En dat is hier dan gekomen en ik moet wel zeggen, er zitten meestal wel migranten daar. En dan is het wel rustiger geworden dus...” (bewoner Nieuw Gent)

6. MOGELIJKHEDEN TOT COLLECTIEVE ACTIE TEGEN CRIMINALITEIT EN ONVEILIGHEID

Verschillende auteurs wijzen er op dat initiatieven zoals Neighbourhood Watch relatief weinig voorkomen in heterogene, multi-etnische en achtergestelde buurten (Rosenbaum, 1987; Bennett, 1990; Husain, 1988). Nieuw Gent waar, ondanks manifeste problemen, bewoners er lange tijd niet in slaagden initiatieven te ontwikkelen, geeft ons een inkijk in de factoren die obstakels kunnen vormen voor burgermobilisatie.

Het aanknopen van duurzame sociale relaties, welke de basis kunnen vormen voor collectieve actie, wordt er bemoeilijkt door de hoge verhuismobiliteit en de individualistische wooncultuur, gestimuleerd door de bouwstijl van de hoogbouwcomplexen. Ook het negatieve imago van de buurt ondermijnt de betrokkenheid van de bewoners bij hun woonomgeving. Anderzijds is het niet eenvoudig om te komen tot een gemeenschappelijke probleemdefinitie in de buurt die zich kenmerkt door culturele en etnische heterogeniteit. Armoede maakt dat de bewoners in de eerste plaats begaan zijn met de dagelijkse overleving. De bestaande buurtgebonden netwerken zijn fragiel en gericht op het beantwoorden van basisbehoeften, en bezitten niet de capaciteit, noch de intentie tot het formuleren en afdwingen van gezamenlijke belangen.

Bovenstaande factoren spelen geen rol in de Liedermeerswijk, die zich kenmerkt als een relatief stabiele, respectabele wijk met een sociaaleconomische en culturele homogeniteit. De capaciteit tot collectieve actie hangt er bovendien in sterke mate samen met de aanwezigheid van het bestaande buurtcomité dat de collectieve actie in belangrijke mate heeft gefaciliteerd. De sociale verankering van het comité in de wijk droeg er toe bij dat de bewonersmobilisatie relatief gemakkelijk verliep. Het comité voorzag het buurtinformatienetwerk van een organisatorische onderbouw en de nodige financiële middelen om bijvoorbeeld brochures en BIN-stickers te verspreiden. Bovendien beschikten de initiatiefnemers, ondermeer als gevolg van hun beroepsactiviteiten en hun ervaring met het organiseren van buurtactiviteiten, over de nodige sociale en instrumentele vaardigheden om de perceptie van de lokale criminaliteitsproblemen te vertalen naar concrete doelgerichte actie.

Net als in de Liedermeerswijk vereenvoudigt de sociaaleconomische en culturele homogeniteit van de buurt in Sint-Martens-Latem de totstandkoming van een gedeelde probleemdefiniëring en de hieruit volgende probleemoplossing. Als doortastende managers en bedrijfsleiders hebben de bewoners weinig moeite met de organisatorische aspecten die bewonersmobilisatie met zich meebrengt, zoals het organiseren van een informatieavond. Hierbij dient evenwel de bemerking gemaakt te worden dat de totstandkoming van een brede sociale basis minder essentieel is. Het aantal bewoners dat beroep doet op private bewaking heeft enkel gevolgen voor de kostprijs van het initiatief, en deze is voor de betrokkenen, gezien hun hoge sociaaleconomische positie, niet onoverkomelijk. Men zou kunnen stellen dat de financiële mogelijkheden van de bewoners het ontbreken van een ruime sociale basis compenseren. Bovendien namen de bewakingsondernemingen een groot deel van de wervingsactiviteiten over van de initiatiefnemers.

Dit brengt ons bij de mogelijkheden waarover de bewoners beschikken om medewerking te verkrijgen van allerhande organisaties, diensten en overheden. Het is immers een belangrijke vaststelling dat geen enkel van de onderzochte burgerinitiatieven lou-

ter en alleen bestaat uit bewoners. Bij elk van de initiatieven werd aansluiting gezocht met middelen of organisaties die het buurtniveau overstijgen.

Dat bewoners van Nieuw Gent uiteindelijk toch initiatieven konden ontwikkelen om de leefbaarheid van hun woonomgeving te verbeteren, is grotendeels te danken aan de ondersteuning van Samenlevingsopbouw Gent. Door de laagdrempelige wijze waarop de bewoners werden benaderd, slaagde het opbouwwerk er in om relatief veel mensen te mobiliseren. Het formuleren van een breed gedragen en genegotieerde collectieve probleemdefinitie, zoals eerder gesteld niet evident in een heterogene wijk, werd mogelijk door de methodische ondersteuning van het opbouwwerk. Hierbij werd de nadruk gelegd op het systematiseren en structureren van het participatieproces. Eveneens besteedden de opbouwwerkers veel aandacht aan de ontwikkeling van onderhandelingscapaciteiten, vergadertechnieken, dossieropbouw,... kortom, vaardigheden die nodig zijn om veranderingen te bewerkstelligen. Deze noodzaak aan professionele ondersteuning wordt door alle bevraagde bewoners bevestigd. Aanvullend zorgde het opbouwwerk ervoor dat bewoners die, omwille van hun zwakke maatschappelijke positie, onvoldoende gehoord werden en er niet in slaagden hun belangen te verdedigen, een stem krijgen in de beleidsarena. Dit gaf hen de mogelijkheid om het beleidsfalen met betrekking tot de thema's die hen aanbelangen en hen een doorn in het oog zijn, aan te klagen. Door het lobbywerk en de contacten die de opbouwwerkers opgebouwd hadden met beleidsactoren op stedelijk niveau, kon zich een positieve dynamiek ontwikkelen waar andere actoren, zoals de politie en de huisvestingsmaatschappij, zich bij aansloten. Aanvullend kan ook gewezen worden op de politieke traditie en cultuur van de stad Gent waar inspraak in het besluitvormingsproces mogelijk is en er nog plaats is voor sociaal georiënteerde preventie-initiatieven, ondanks de verminderde beleidsruimte voor projecten van sociale criminaliteitspreventie op federaal niveau.

In vergelijking met Nieuw Gent waren de bewoners van de Liedermeerswijk relatief succesvol bij het eisen en ontvangen van een betere samenwerking en bescherming van de lokale politie. Omwille van de persoonlijke netwerken van sommige initiatiefnemers en de nauwe banden met leden van de lokale politie, vond men samenwerking met de politie vanzelfsprekend. De politionele ondersteuning aan het buurtinformatienetwerk bestaat uit het verzekeren van adequate middelen en technische bijstand, maar eveneens uit het verlenen van legitimiteit aan het buurtinformatienetwerk. Veel van de bevraagde bewoners vonden het noodzakelijk dat dit initiatief in samenwerking gebeurde met de politie. Ook vanuit de lokale overheid werd de betrokkenheid van de politie beschouwd als een essentiële vereiste. Aanvankelijk was de rol van politie (m.n. de rijkswacht) ten aanzien van het buurtinformatienetwerk vrij gering en beperkt tot het bewaken van de wettelijke omkadering van het initiatief en het voorkomen van 'vigilante' reacties. De politionele inbreng nam echter gaandeweg toe en is momenteel cruciaal voor het voortbestaan van het initiatief. De relatieve afwezigheid van diefstallen en inbraken, de fragmentering van het gemeenschapsleven in de wijk, en het uitdunnen van het buurtcomité hebben immers bijgedragen tot de afbrokkeling van de sociale basis, waardoor het initiatief enigszins werd uitgehold. Door de intensieve politieke ondersteuning en (her)investering kan het buurtinformatienetwerk, enkele jaren na de oprichting, toch blijven voortbestaan. Ten slotte kan ook gewezen worden op de erkenning door de federale overheid van het buurtinformatienetwerk als geschikt instrument om de samenwerking tussen lokale politie en burgers te vergroten en om de kans op slachtofferschap te doen afnemen.

Voor het organiseren van de collectieve reactie ten aanzien van de criminaliteits- en onveiligheidsproblemen konden de initiatiefnemers en andere bewoners uit Sint-Martens-Latem die zich aansloten bij de private bewaking, terugvallen op reeds bestaande politieke connecties. Deze mondige burgers, van groot electoraal belang voor alle lokale politieke partijen, kregen zonder veel problemen toegang tot de lokale beleidsarena. Zowel de lokale politie, ondermeer door het inzetten van paardenpatrouilles en het verhogen van het politieel toezicht, als de lokale overheid poogden antwoorden te formuleren op de veiligheidsvragen van de bewoners. Vanuit een neoliberal gedachtegoed dat stelt dat toezicht en controle exclusieve politietaken zijn, promootte de lokale overheid een boodschap van responsabilisering. Daarmee schept de lokale overheid een gunstig politiek klimaat waar burgerinitiatieven goed in kunnen gedijen. Door bovendien zelf beroep te doen op de private veiligheidssector, onder andere voor de bewaking van enkele gemeentelijke gebouwen, bevestigde de lokale overheid de opvatting dat het inschakelen van bewakingsondernemingen een legitieme oplossing is voor de lokale criminaliteits- en onveiligheidsproblemen. Gezien de maatschappelijke positie van de bewoners, was het eisen van betere politieprotectie minder noodzakelijk, daar ze financieel in staat zijn om deze te kopen op de private veiligheidsmarkt. Het maken van afspraken met de lokale politie werd bovendien vervuld door de private bewakingsondernemingen, en vormde dus geen bezorgdheid voor de betrokken bewoners. Deze ondernemingen hechtten veel belang aan het bewakingsproject in Sint-Martens-Latem omdat dit hen de mogelijkheid biedt om publiek-private samenwerking te promoten en aan te sporen tot een hervorming van de bewakingswet ten gunste van formele politionele bevoegdheden voor hun werknemers. Factoren die op een negatieve wijze inspeelden op de capaciteit van de bewoners om beroep te doen op private bewaking situeerden zich voornamelijk op federaal beleidsniveau waar er een grotere terughoudendheid bestaat met betrekking tot deze initiatieven.

7. BESLUIT

Vanuit een interpretatieve benadering werd met dit onderzoek nagegaan wat criminaliteit en onveiligheid betekent voor bewoners die participeren in een burgerinitiatief en hoe mobilisatieprocessen zich voltrekken in de lokale context van de buurt. Door deze manier van werken konden enkele inductief verkregen thema's achterhaald worden die een invloed bleken te hebben op de wijze waarop bewoners collectief reageren op criminaliteit en onveiligheid.

Er werd vastgesteld dat, naargelang de buurt, er niet alleen een grote verscheidenheid bestaat aan criminaliteits- en onveiligheidsproblemen, maar ook in de wijze waarop de bewoners daar een antwoord op formuleren. Aanleidingen tot het ontwikkelen van initiatieven kunnen heel specifieke delictstypes zijn, maar ook ruimere problemen die de leefbaarheid van een buurt verstoren. De kenmerken van de criminaliteitservaringen van bewoners kunnen in belangrijke mate in verband worden gebracht met hun maatschappelijke positie en deze van de buurt waarin ze wonen. Criminaliteit neemt niet enkel een uiteenlopende plaats in ten aanzien van de geleefde ervaringen van de bewoners, maar ook ten aanzien van de verdedigingsstrategieën die ze ontwikkelen. Zo bleek de wijze waarop lokale criminaliteits- en onveiligheidsproblemen zich verhoudten ten aanzien van andere buurtproblemen niet los te staan van de verklaringen die de bewoners geven voor de criminaliteitsproblemen. Omwille van de veelheid en verwevenheid van de problemen in de buurt met de lage sociaaleconomische positie, en

aanvullend de structurering van het definiëeringsproces door het opbouwwerk, verkozen de bewoners een sociaaleconomische verklaring. Dit terwijl in de andere buurten eerder sprake is van een situationele verklaring van de lokale criminaliteit. Afhankelijk van de gepercipieerde etiologie, zijn sommige initiatieven gericht op het beheersen van criminaliteitsrisico's (slachtoffergerichte situationele preventieve benadering), terwijl andere initiatieven eerder omschreven kunnen worden als pogingen om het algemeen welzijn van bewoners te bevorderen (sociaal probleemgerichte preventieve benadering). De wijze waarop de bewoners de criminaliteits- en onveiligheidsproblemen verklaren, welke berusten op culturele achtergronden, basisassumpties en levensstijlen, vormen aldus de uitgangspunten voor de ontwikkelde strategieën.

Ook de betekenis en de gebruikswaarde die bewoners hechten aan hun buurt bleek in verband te staan met de geprefereerde strategie. Beschouwen bewoners hun buurt als een plaats waar ze sociale contacten kunnen onderhouden met hun burens, dan is het waarschijnlijk dat deze sociale dimensie zich ook doortrekt naar de initiatieven die ze er ontwikkelen. De bescherming van de gehele buurt en haar bewoners vormt dan de doelstelling van het initiatief. Dit is minder het geval wanneer de buurt voor bewoners louter een woonfunctie vervult. De klemtoon komt dan niet zozeer te liggen op het buurtengagement, maar eerder op het verhogen van de veiligheid van de individuele bewoners, die weinig meer met elkaar delen dan hun angst voor criminaliteit. Heeft een buurt een negatief imago en wordt dit door de bewoners toegeschreven aan institutionele en politieke verwaarlozing, dan is het mogelijk dat de nadruk meer komt te liggen op het genereren van buurtveranderingen en het responsabiliseren van de institutionele en politieke verantwoordelijken. De lokale interpretatie en de specifieke mix van angst, bezorgdheid en aspiratie ten aanzien van (de betekenis en de status van) de woonbuurt heeft aldus een invloed op de initiatieven en de betekenis die bewoners hechten aan participatie (Taylor, 1995).

In de wijze waarop burgers aan de hand van collectieve reacties omgaan met criminaliteit en onveiligheid, wordt niet enkel inherent rekening gehouden met het vertrouwen en de verwachtingen die bewoners hebben van andere buurtbewoners, maar ook met hun houding tegenover (vertegenwoordigers van) de overheid (Walklate, 1998). Percepties inzake de werking en de verantwoordelijkheid van politie en lokale overheid hebben een invloed op het type van 'probleemoplosser' waar toenadering tot gezocht wordt (Hancock, 2001). Uit voorgesteld onderzoek blijkt dat criminaliteit kan geïnterpreteerd worden als een bewijs van falen van de overheid, als een argument om samen te werken met de politie, of juist als een teken dat de overheid haar verantwoordelijkheid dient op te nemen.

De criminaliteitservaringen en -verklaringen van bewoners, de waarde en betekenis die ze verlenen aan hun buurt, en hun vertrouwen in (vertegenwoordigers van) de overheid, zijn met andere woorden factoren die een invloed hebben op het soort initiatief dat burgers ontwikkelen, en vormen samen de 'inclinatie' tot collectieve actie.

Ten slotte werd er een verband waargenomen tussen de maatschappelijke positie van de buurt en de mogelijkheden van bewoners om op collectieve wijze te antwoorden op lokale criminaliteits- en onveiligheidsontwikkelingen. De obstakels en de noodzaak tot ruime burgermobilisatie bleken omvangrijker te zijn in de buurt(en) met een lagere sociaaleconomische positie. Aanvullend zijn de mogelijkheden tot het genereren van

externe middelen, professionele ondersteuning en (lokale) politieke erkenning, bepalende elementen aangaande de capaciteit tot collectieve actie. Gezien de ongelijke toegang tot externe middelen en macht, is er sprake van een 'klasse-bias' en zijn buurten en bewoners met de minste economische en politieke macht ook minder in de mogelijkheid, of beschikken ze over minder 'capaciteit, om die initiatieven te ontwikkelen die ze het meest geschikt achten in reactie op criminaliteits- en onveiligheidsontwikkelingen.

Deze bevindingen kunnen een bijdrage vormen in de verklaring waarom de burgerinitiatieven niet gelijk verspreid zijn over de bevolking (Bennett, 1990; Husain, 1988; Rosenbaum, 1987; Skogan, 1989) en waarom initiatieven, zoals het buurtinformatienetwerk, voornamelijk blijken te gedijen in middenklassenbuurten.

8. BIBLIOGRAFIE

- BENNETT, T. (1990). *Evaluating Neighbourhood Watch*. Gower: Aldershot.
- CRESWELL, J.W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. Londen: Sage.
- DEGRAEUWE, T. (2008). *Burgerinitiatieven inzake onveiligheid en criminaliteit*. Onuitgegeven doctoraatsproefschrift. Gent: Vakgroep Strafrecht en Criminologie - UGent.
- GARLAND, D. (2001). *The Culture of Control. Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- GAROFALO, J. & McLEOD, M. (1989). The Structure and Operations of Neighborhood Watch Programs in the United States. *Crime and Delinquency*, 35, 326-344.
- GELDERS, D. e.a. (2008). Systematische evaluatie van burgerparticipatieprojecten binnen het veiligheidsdomein: Overzicht, analysekader en toepassing. *Burger bestuur & beleid*, 4, 2008, 150-165.
- GIRLING, E., LOADER, I. & SPARKS, R. (2000). *Crime and Social Change in Middle England: Questions of order in an English town*. Londen: Routledge.
- HANCOCK, L. (2001). *Community, Crime and Disorder: Safety and Regeneration in Urban Neighbourhoods*. Hampshire: Palgrave.
- HUSAIN, S. (1988). *Neighbourhood Watch in England and Wales: A Locational Analysis*. London: Home Office.
- KELLE, U. (2005). "Emergence" vs "forcing" of empirical data?: A crucial problem of "Grounded Theory" reconsidered' [online]. *Forum: Qualitative Social Research*, 6, art. 2. Retrieved from <http://www.qualitative-research.net>
- PODOLEFSKY, A. en DUBOW, F. (1981). *Strategies for Community Crime Prevention: Collective Responses to Crime in Urban America*. Springfield: Charles C Thomas Publisher.
- ROSENBAUM, D.P. (1987). The Theory and Research Behind Neighborhood Watch: Is It a Sound Fear and Crime Reduction Strategy?. *Crime and Delinquency*, 33, 103-134.
- SKOGAN, W.G. (1981). On attitudes and behaviours. In D.A. LEWIS (Ed.), *Reactions to Crime*, (pp. 19-45). Londen: Sage.
- TAYLOR, I. (1995). Private Homes and Public Others: A Analysis of Talk about Crime in Suburban South Manchester in the Mid-1990s. *British Journal of Criminology*, 35, 263-285.
- WALKLATE, S. (1998). Excavating the fear of crime: Fear, anxiety of trust. *Theoretical Criminology*, 39, 403-418.